

Περί της αξίας και ορθής χρήσεως της εκκλησιαστικής γλώσσας - Του Μητροπολίτη Μάνης Χρυσοστόμου Γ΄

[Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Μάνης](#)

Ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει βάθος ἱστορίας, μιᾶς ἱστορίας αἰώνων καὶ τυγχάνει ἐξόχως θαυμαστὴ καὶ ἔχει μεγάλη ἀξία. Μὲ τὰ γράμματα αὐτῆς τῆς γλῶσσας διευτυπώθη ἡ ὅλη κλασσικὴ σκέψη καὶ φιλοσοφία καὶ δημιουργήθηκε ὁ ἀθάνατος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Σ' αὐτὴν τὴν γλῶσσα ἐγράφησαν εὐθύς ἀμέσως τὰ Ἱερὰ Εὐαγγέλια, οἱ δὲ μεγάλοι καὶ θεοφόροι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα διευτύπωσαν μὲ ἀκρίβεια τὰ ἱερὰ δόγματα καὶ μᾶς παρέδωκαν τὰ καταπληκτικὰ σοφὰ τοὺς συγγράμματα.

Εἰδικῶς τὰ Ἱερὰ Εὐαγγέλια εἶναι γραμμένα στὴν ἀπλοποιημένη μορφή τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς διαλέκτου, τὴν Ἑλληνιστικὴ Κοινή. Ἡ δὲ σημερινὴ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀποτελεῖ ἐξέλιξη τῆς Κοινῆς. Εἶναι, πράγματι, χαρακτηριστικό, ὅτι ἐκ τῶν 4.900 περίπου λέξεων, πού ἔχουμε στὴν Καινὴ Διαθήκη, οἱ 2.280 λέγονται καὶ σήμερον

κοινῶς, οἱ 2.200 νοοῦνται καλῶς καί μόνον 400 παραμένουν κάπως ἄγνωστοι.

Ἀκολουθοῦν ἡ ὑμνογραφία καί ἡ ὑμνολογία τῆς λατρείας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὅλη ἐκκλησιαστική ποίησις, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀπαύγασμα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας. Αὐτό τό ἰδιαίτερο φιλολογικό εἶδος, οἱ ὕμνοι, ὅπως ἔχουν γραφεῖ καί ἀποτυπωθεῖ ἀπό τούς κατόχους τῆς κλασικῆς γλώσσας, κυριολεκτικῶς, ὅχι μόνον λειτουργοῦν ὡς φύλακες τῆς γλώσσας, ἀλλά συνάμα ἔχουν τήν δύναμη νά μιλοῦν στήν ψυχή τοῦ πιστοῦ. Ἀκόμη κι' ἂν ὁ πιστός εἶναι ἀγράμματος, ἡ ἐκκλησιαστική αὐτή ποίηση κρύβει ἕνα μυστήριον, πού συνέχει καί μυσταγωγεῖ τίς ψυχές, ὡς νά ἔχουν πνευματοποιηθεῖ αὐτές οἱ λέξεις τῆς γλώσσας μας καί τελικά νά λειτουργοῦν ὡς μελωδία τῆς ψυχῆς.

Οὐδεμία μετάφραση εἶναι δυνατόν νά ὑποκαταστήσει τό πρωτότυπο κείμενον ἢ τροπάριον ἢ κοντάκιον. Δέν μποροῦν ὀρθά νά διατυπωθοῦν ἢ μεταφρασθοῦν σέ ἄλλο γλωσσικό ἰδίωμα ὅροι καί λέξεις, τό βαθύ ἱερό νόημα, πού ὑποκρύπτεται κάτωθεν τοῦ κάθε γράμματος τοῦ πρωτοτύπου. Πῶς νά μεταφραστεῖ, γιά παράδειγμα, ὁ ὑπέροχος ὕμνος πρὸς τήν Ὑπεραγία Θεοτόκον, ὁ «Ἀκάθιστος Ὑμνος»;

Ἡ ἐλληνική, λοιπόν, γλῶσσα κρύβει ἕνα μεγαλεῖον, εἶναι καλλιεργημένη γλῶσσα, ἕνα μεγάλο προνόμιον τῶν Ἑλλήνων. Συνδέθηκε μάλιστα μέ τήν ὀρθόδοξον πίστην καί τήν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας καί πράγματι ἐμπλουτίσθηκε ἀπό τήν σύνδεσιν αὐτήν μέ νέες λέξεις καί φράσεις.

Μέ τήν Ἐγκύκλιόν μας, λοιπόν, αὐτή, θέλουμε νά σᾶς βοηθήσουμε ὅσον τό δυνατόν στήν ὀρθή χρῆσιν τῶν βιβλικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν ἐν γένει λέξεων, ὅρων ἢ φράσεων, ἔτσι ὥστε νά ἀποφεύγωνται σολοικισμοί στή σύνταξιν, βαρβαρισμοί στή χρῆσιν τῶν γραμματικῶν τύπων, ἀνεπάρκεια στήν ἔκφρασιν ἢ ἀκόμη καί ἄγνοια τοῦ νοήματος, καθότι στή γλῶσσαν ἔχουμε τό λεγόμενον γλωσσικό σημεῖον: ἀφ' ἑνός τό σημαῖνον, δηλαδή τήν λέξιν καί ἀφ' ἑτέρου τό σημαιόμενον, δηλαδή τήν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Ὅφείλουμε νά προσέξουμε τά τῆς Γραμματικῆς, ἥτοι τά πνεύματα καί τούς τόνους, τά διάφορα σημεῖα τοῦ γραπτοῦ λόγου, τά λεγόμενα πάθη τῶν φθόγγων, φωνηέντων καί συμφώνων καί ἀκόμη τά δέκα μέρη τοῦ λόγου, τίς πτώσεις, τό γένος, τόν ἀριθμό, τήν κλίσιν, τήν ὀρθογραφίαν καί βέβαια τούς κανόνες τοῦ Συντακτικοῦ.

Ἔτσι, παραθέτουμε παρακάτω μερικές χαρακτηριστικές περιπτώσεις τίς ὁποῖες πρέπει νά γνωρίζετε:

Ἐκφωνήσεις ἐκ τῶν Ἱερῶν Εὐαγγελίων:

-«Ὑμεῖς ἐστε τό ἅλας τῆς γῆς» (Ματθ. 5,13).

-«Ἕμεῖς ἐστε τό φῶς τοῦ κόσμου» (Ματθ. 5,14). Κανονικά, στήν ἀνάγνωση, δέν τονίζουμε καθόλου τό «ἐστε». Πουθενά. Ὁ τόνος μόνο στό «Ἕμεῖς», τό ὁποῖο προφέρεται συνεχόμενα μέ τό «ἐστε», χωρίς τόνο στή συλλαβή «-στε». Σέ περίπτωση πού δέν μπορεῖ, ἄς τονισθεῖ τό «-στε», ἀλλά πολύ πολύ ἐλαφρά. Καί, βέβαια, σέ καμμία περίπτωση «ἔστε».

«Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τούς προφήτας» (Ματθ. 23,37). Αὐτό εἶναι τό ὀρθόν. Ὁχι τό «ἀποκτεינוῦσα».

-«Ὅτι πρίν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρίς ἀπαρνήση με» (Ματθ. 26,75). Στήν ἀνάγνωση σταματοῦμε μετά τό «φωνῆσαι», ὅπως ἂν ὑπῆρχε κόμμα.

-«Ἐφοβοῦντο γάρ» (Ματθ. 16,8). Στήν ἀνάγνωση τοῦ Β' αὐτοῦ Ἑωθινοῦ Εὐαγγελίου, παρατείνουμε μελωδικά μόνο τό γράμμα «α», χωρίς τό γράμμα «ρ», τό ὁποῖο λέγουμε μόνο μία φορά, στό τέλος τῆς μελωδικῆς καταλήξεως. Ὁχι γάρ-γάρ...

-«Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος» (Λουκ. 16,1). Ἐδῶ, ἐκτός ἀπό τή συλλαβή «Ἄ», πού τονίζεται κανονικά, τονίζεται ἐλαφρά κατά τήν ἐκφώνηση καί ἡ κατάληξη «-ός», ἀλλά καθόλου ἡ ἀόριστη ἀντωνυμία «τις», πού σημαίνει «κάποιος».

-«Καί ἀπῆλθε πρὸς ἑαυτόν, θαυμάζων τό γεγονός» (Λουκ. 24,12). Ἡ φράση αὕτη τοῦ Εὐαγγελίου (Δ' Ἑωθινόν) παρουσιάζει μία δυσκολία στήν ἀνάγνωση, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό τήν ἐρμηνευτική ἀπόδοση τοῦ κειμένου. Ἰσχύει, ἐν προκειμένῳ, ἡ ἐρμηνεία: «Καί ἐπέστρεψε στό κατάλυμά του, θαυμάζων τό γεγονός». Ἐννοεῖται, μετά τήν ἐπίσκεψη τοῦ Πέτρου στό μνημεῖο, ὅπου εἶδε τά «ὀθόνια κείμενα μόνα». Ἐπειδὴ ὑπάρχει κόμμα μετά τή λέξη «ἑαυτόν», ἐκεῖ θά σταματήσουμε λίγο τήν ἀνάγνωση καί ὕστερα θά προχωρήσουμε στήν ἐπόμενη φράση. Ὑπάρχει καί μία ἄλλη ἐρμηνεία, ὅχι τόσο ἰσχυρή, γιά τήν φράση «πρὸς ἑαυτόν», ὅτι ὁ Ἀπ. Πέτρος «ἀπῆλθε πρὸς ἑαυτόν θαυμάζων», δηλ. θαυμάζοντας μέσα στόν ἐσωτερικό του κόσμο γιά τό γεγονός, ὡς καθ' ἑαυτόν ἑκπληξη τοῦ Πέτρου καί ἔτσι κάμνει παύση στή λέξη «θαυμάζων».

-«Ψηλαφήσατέ με καί ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καί ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμέ θεωρεῖτε ἔχοντα» (Λουκ. 24,39). Εἶναι τό ΣΤ' Ἑωθινόν. Ἐδῶ θά ἔχουμε μία ἐλάχιστη διακοπή τῆς ἀναγνώσεως μετά τήν λέξη «πνεῦμα», σάν νά ὑπάρχει κόμμα.

-«Ἔστι δέ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ προβατικῇ (δοτική πτώση) κολυμβήθρα (ὀνομαστική πτώση, χωρίς ὑπογεγραμμένη), ἡ ἐπιλεγομένη Ἑβραϊστί Βηθεσδά, πέντε στοάς ἔχουσα» (Ἰω. 5,2). Ἐδῶ ἡ ἀνάγνωση σταματᾷ μετά τήν λέξη

«προβατική». Τοῦτο, διότι ἐννοεῖται ἡ προβατική πύλη τοῦ τείχους τῶν Ἱεροσολύμων, ἀπό την ὁποία περνοῦσαν τά πρόβατα. Ἡ κολυμβήθρα λεγόταν Βηθεσδά καί ὄχι προβατική.

-Ἐπίσης πολλή προσοχή στήν ἀπαγγελία τοῦ «Πάτερ ἡμῶν». Στή φράση: «ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» δέν τονίζεται τό «ἐν» οὔτε τό «τοῖς», ἀλλά ἡ συλλαβή «-νοῖς». Ἡ φράση: «Ὡς ἐν οὐρανῷ» εἶναι σέ δοτική «οὐρανῷ» καί ὄχι σέ αἰτιατική, ἐπομένως: ὄχι «οὐρανόν». Ἡ φράση: «δός ἡμῖν σήμερον» εἶναι «δός» καί ὄχι «δῶσε». Στό τέλος δέ, ἡ σωστή φράση εἶναι «καί ἄφες ἡμῖν», ὄχι «καί ἄφησε».

Ἐκφωνήσεις λειτουργικῶν λέξεων καί φράσεων:

-«Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης...». Τονίζουμε κατά τήν ἐκφώνηση τή συλλαβή «-με-» καί ὄχι τήν «-πέρ-».

-«Σοφία· ὀρθοί· ἀκούσωμεν τοῦ Ἀγίου Εὐαγγελίου». Σταματοῦμε στό «Σοφία» καί στό «ὀρθοί», ὅπου ὑπάρχει ἄνω τελεία καί γι' αὐτό δέν ἐκφωνοῦνται συνεχόμενα.

-«Ὡς τόν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι». Προσοχή ἐδῶ εἶναι μέλλων χρόνος, ἐπομένως τό ὀρθό εἶναι «ὑποδεξόμενοι», μέ «-ο-», καί ὄχι ἀόριστος χρόνος «ὑποδεξάμενοι».

-Σέ μνημόνευση κεκοιμημένων γυναικῶν Μοναχῶν λέγουμε Μοναχῶν καί ὄχι μοναζουσῶν, καθότι καί ὁ Μοναχός καί ἡ Μοναχή, ἔχουν τήν ἴδια γενική πληθυντικοῦ: Μοναχῶν.

Ἐπίσης, ὑπάρχει διαφορά: «κοιμηθέντος-θείσης», πού σημαίνει ὅτι κάποιος-α ἐκοιμήθη τώρα, πρόσφατα, πρό τινος ὀλίγου χρόνου, ἐνῶ «κεκοιμημένου-ης» πρό περισσοτέρου χρόνου καί «προκεκοιμημένου -ης» πρό πολλῶν ἐτῶν.

-«Χριστιανά τά τέλη τῆς ζωῆς». Εἶναι «χριστιανά» καί ὄχι «χριστιανικά».

-«Τόν ἐπινίκιον ὕμνον... κεκραγότα». Προσοχή ἐδῶ: ἡ μετοχή αὐτή, ἀπό τίς τέσσαρες, εἶναι ἡ μόνη πού δέν ἔχει τό γράμμα «ν» ἀλλά μόνο «τ», γιατί εἶναι μετοχή παρακειμένου καί ὄχι ἐνεστῶτα.

-«Καί δός ἡμῖν ἐν ἐνί στόματι καί μιᾷ καρδίᾳ...». Εἶναι «μιᾷ», μέ περισπωμένη καί ὑπογεγραμμένη, καί ὄχι μία. Εἶναι δοτική ἐνικοῦ τοῦ ἀπόλυτου ἀριθμητικοῦ «εἷς, μία, ἕν» καί κλίνεται: Μία – μιᾷς – μιᾷ – μίαν.

- «Ὅρθοί· μεταλαβόντες...». Στό «Ὅρθοί» σταματᾶμε καί μετά συνεχίζουμε «μεταλαβόντες». Ὅχι συνέχεια «ὀρθοί μεταλαβόντες». Σημαίνει «ὀρθιοι ὅσοι μεταλάβετε» καί ὄχι «οἱ ὀρθῶς ἔχοντας μεταλάβει».

-«Ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθή καί πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἐκ σοῦ τοῦ Πατρός τῶν φώτων». Ἐδῶ διακόπτουμε μετά ἀπό τό «καταβαῖνον». Τό «ἄνωθεν», μέ τήν κατάληξη -θεν, δηλώνει κίνηση ἀπό τόπο καί ὄχι στάση σέ τόπο. Ἐπομένως, «τό ἄνωθεν» συνδέεται μέ τό «καταβαῖνον», πού δηλώνει κίνηση, κάθοδο ἀπό ψηλά, καί ὄχι μέ τό «ἐστι», πού δηλώνει στάση. Ἡ σύνταξη εἶναι «πᾶν δώρημά ἐστι καταβαῖνον ἄνωθεν», δηλαδή κατέρχεται ἀπό ἐπάνω, καί ἀκολουθεῖ ἡ ἐπεξηγήση τοῦ «ἄνωθεν»: ἀπό ποῦ δηλαδή; ἐκ τοῦ Πατρός τῶν φώτων. Ἐπομένως, διαβάζουμε μαζί τίς τρεῖς λέξεις «ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον» καί κατόπιν «ἐκ Σοῦ, τοῦ Πατρός τῶν φώτων». Στή φράση «ἄνωθέν ἐστι» λέμε καί τίς δύο λέξεις συνεχόμενα, σάν μία, τονίζοντας πολύ τό «ἄ-». (Ἄν τό ἄνωθεν ἀναφερόταν στό «ἐστι», θά ἦταν ἀπλῶς ἄνω, δηλαδή ἐπάνω, καί ὄχι ἀπό ἐπάνω).

Στήν Ἀπόλυση, ὅταν ἀναφέρουμε τούς τιμωμένους Ἁγίους, προσέχουμε:

-«οὓ: (γενική ἐνικοῦ, ἀρσενικοῦ γένους, προκειμένου γιά Ἅγιο) καί τήν μνήμην ἐπιτελοῦμεν».

-«ῆς: (γενική ἐνικοῦ, θηλυκοῦ γένους, προκειμένου γιά Ἁγία).

-«ῶν: (γενική πληθυντικοῦ, ἴδια καί γιά ἄνδρες καί γιά γυναῖκες) καί τήν μνήμην ἐπιτελοῦμεν». Εἶναι τύποι τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας: ὅς, ἥ, ὅ= ὁ ὁποῖος, ἡ ὁποία, τό ὁποῖον.

-«Καί πάντων τῶν ἁγίων», χωρίς «Σου». Ἡ Ἀπόλυση στό τέλος τῆς Θ. Λειτουργίας ἀναφέρεται στόν Χριστό σέ τρίτο πρόσωπο (Χριστός ὁ ἀληθινός Θεός ἡμῶν, ταῖς πρεσβείαις τῆς Παναχράντου Αὐτοῦ Μητρός κλπ.) ἐνῶ στόν Ὅρθρο εἶναι «Καί πάντων Σου τῶν Ἁγίων», εἶναι σέ γενική πτώση ὅλο τό κείμενο.

«Ἡ Ἁγία Τριάς διαφυλάξοι πάντας ὑμᾶς» καί ὄχι «διαφυλάξαι». Ἐδῶ καί οἱ δύο τύποι εἶναι σωστοί, μέ μικρή ἐννοιολογική διαφορά: «-οι» εὐκτική μέλλοντος, «-αι» εὐκτική ἀορίστου, ἡ ὁποία δείχνει κάπως περισσότερο ὅτι ὁ Ἱερέυς προπέμπει τούς πιστούς καί τούς εὐχεται νά τούς διαφυλάξει ἡ Ἁγία Τριάς.

-Στήν Ἀρτοκλασία νά προσέξουμε ὅτι λέμε «πεντακισχιλίους (μία λέξη, ἀπόλυτο ἀριθμητικό) ἄνδρας χορτάσας», (σημαίνει: « Σύ, πού χόρτασες 5.000 ἄνδρες») (καί ὄχι «πεντάκις χιλίους», γιατί ἀλλάζει ἐντελῶς τό νόημα, καί γίνεται: «πού πέντε φορές χόρτασες 1.000 ἄνδρες») (ἐπειδή τό πεντάκις εἶναι ἐπίρρημα ποσοτικό καί

προσδιορίζει τή μετοχή χορτάσας).

Ἐπίσης, τό τροπάριο εἶναι: «Πλούσιοι ἐπτώχευσαν» καί ὄχι «ἐφτώχευσαν». Ὄνομάζεται δέ «Ἄρτοκλασία» καί ὄχι «ἄρτοπλασία».

Τό «Ἀντίδωρο» μέ «ω» εἶναι τό σωστό (=ἀντί τοῦ δώρου, τῆς Θείας Κοινωνίας) καί ὄχι «ἀντίδερο».

Τέλος, οἱ σωστές φράσεις εἶναι οἱ κάτωθι:

-τεθησαύρισται (τό ἱερό λείψανο)= ἀπό τό ρῆμα θησαυρίζομαι.

-ἐθεμελιώθη= ἀπό τό ρῆμα θεμελιώνομαι.

-ἐνεκαινιάσθη= ἀπό τό ρῆμα ἐγκαινιάζομαι.

-ἀνεκαινίσθη= ἀπό τό ρῆμα ἀνακαινίζομαι.

-Ὁ Σεβασμιώτατος κήρυξε τόν θεῖο λόγο ἀπό τήν Ὡραία Πύλη ἢ ἀπό τόν Δεσποτικό Θρόνο (καί ὄχι ἀπό τόν Ἄμβωνα).

-Τελέσθηκε ἡ Ἱερά Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ (καί ὄχι ἡ Λειτουργία τοῦ Ἑσπερινοῦ).

-Θά μεταδοθῇ ἡ Θεία Λειτουργία ἀπ' εὐθείας ἀπό τόν τάδε... Ἱερό Ναό, ἀντί τοῦ νεολογισμοῦ «θά μεταδοθῇ ζωντανά».

Μέ τά ἀνωτέρω δώσατε περισσότερη προσοχή στήν ἐλληνική γλῶσσα καί ἰδιαίτερα αὐτήν τῆς Ἐκκλησίας μας. Μέ πολλή ἀγάπη, σᾶς συνιστῶ τήν διαρκῆ ἀνάγνωση καί μελέτη, πρωτίστως τῶν Ἱερῶν Εὐαγγελίων, τήν σπουδή τῆς ἐρμηνευτικῆς ἀποδόσεως τῶν κειμένων καί τήν ὀρθή ἐκμάθηση τῶν λειτουργικῶν ἐκφωνήσεων.

Ἐν τέλει, ἰσχύει τό: Ὅποιος γνωρίζει καλά τήν ἐλληνική γλῶσσα κατέχει σοφία καί συνεργεῖ ὥστε ἡ Ἐκκλησία αἰείποτε νά παραμένει θεματοφύλαξ αὐτῆς τῆς ὠραιοτάτης γλώσσας.

ΣΗΜ.: Τό παραπάνω κείμενο εἶναι Ἐγκύκλιος τοῦ Σεβασμιωτάτου πρὸς τόν Ἱ. Κλῆρον τῆς Μητροπόλεώς του.